

Mana personīgā lapa – [šeit](#).

Adrese komentāriem: Karlis.Podnieks@lu.lv

Reālisms bez mistikas: kā saskatīt patiesību modeļu mākonī

Kārlis Podnieks, LU profesors

Latvijas Universitātes
74.zinātniskā konference
2016.gada 5.februārī

This work is licensed under a [Creative Commons License](#) and is copyrighted © 2016 by me, Karlis Podnieks.

Šī referāta pamatā ir mazs rakstiņš, kuru iesniedzu Kentas Universitātes filozofu žurnālam *The Reasoner*:

K.Podnieks. **Truth in the Model-Based Model of Cognition**

Preprints *ResearchGate* saucās: **Truth Demystified**

Recenzenti pieprasa rakstu papildināt, ietverot atbildi uz potenciālo kritiku:

Claim 2 was and is substantially criticised by proponents of mental rule/logic theories (e.g., Rips; Braine & O'Brien) and more recently in the so-called "new paradigm psychology of reasoning" (see, e.g., the Thinking & Reasoning SI devoted to the new paradigm: <http://www.tandfonline.com/toc/ptar20/19/3-4> as a starting point). The latter is characterised by **focussing on degrees of belief instead of focussing on truth/falsehood**. These criticisms need to be met, if the author wants to defend and promote his proposal of MBMC.

Būs jāpiestrādā...

Problēma

Kas ir patiesība?

Patiesas ir tās zināšanas, ka nākotnē (vismaz kādu laiku) nebūs jāmaina. Kā citādi mēs varētu izmantot praksē šo patiesumu?

Bet:

**Vai patiesība nav kas svētāks par
“kaut ko, kas nebūs jāmaina”?**

Piemēram, cik **droši** es zinu, ka tas, ko es domāju par apkārtējo pasauli, nav citplanētiešu datorsimulācija manās smadzenēs? Vai citi cilvēki tiešām eksistē? Vai manas smadzenes eksistē? Ir **mulķīgi** par to šaubīties? Piekrītu.

Bet **tikpat mulķīgi** ir censties “loģiski” (vai kādā citā absolūtā nozīmē) **pierādīt**, ka citi cilvēki “tiešām” eksistē, ka manu sajūtu pasauli “tiešām” rada neatkarīga ārējā pasaule utt.

Nekādā absolūtā nozīmē

(“ka citādi nevar būt”, uz ko cer vairums cilvēku)
tas nevar izdoties – jo 2500 gados nav izdevies!

Baidāmies, ka mūs apsūdzēs **solipsismā**?

Bet vai visas tās problēmas, ko nevarējām atrisināt 2500 gadu laikā, nav pseido-problēmas, ko **nemaz nav vērts risināt, jo praktiski tas nav vajadzīgs?**

Kā mēs varētu savu domāšanu sakārtot tā, lai tādas mokošas problēmas nemaz nerastos?

MBMC

(Model Based Model of Cognition)

Tas arī ir mans domu sakārtošanas priekšlikums – 3 tēzes, ko propagandēju jau no 2009.gada savās (filozofu akceptētajās) publikācijās (un arī Jūsu priekšā):

1. **Modelis** ir jebkas, kas tiek izmantots (vai varētu tikt izmantots) **kaut kā cita vietā** kādam noteiktam mērķim.

Modeļi ir konkrētas sistēmas, kas **aizvieto** citas konkrētas sistēmas – kādam konkrētam mērķim. Modelis nav nekas mistiski svētāks par **aizvietotāju** (*replacement*). Bet modeļi nav surogāti – jo nekā labāka mums nav!

2. Modeļi ir **izziņas galamērķis**.

Cilvēkiem un robotiem modeļi ir vajadzīgi (tieši kā aizvietotāji!), lai tiktu galā ar to, kas notiek viņu apkārtnē.

3. Tātad: cilvēku izziņas process mums ir jāvērtē vispirms kā **modeļu būvēšana un modeļbūves līdzekļu radīšana**.

Teorijas nav nekas vairāk (nekas mistiski svētāks!) kā modeļbūves līdzekļi, tāpat kā metodes, pētījumu programmas, doktrīnas, paradigmas, ontoloģijas, loģikas un valodas.

Elementārdaļiņu standartmodelis nav modelis šīs definīcijas nozīmē. Būdam teorija, tas ir **modeļbūves līdzeklis**. (Nejauksim vārda “modelis” neorganizētu lietošanu dažādās aprindās ar precīzas terminoloģijas variantu, ko piedāvā MBMC.)

Principā, šī koncepcija nesatur nevienu manis izgudrotu ideju, tās visas ir izvirzījuši citi cilvēki, sākot jau ar Platonu (detalizētāku vēsturi sk. manās publikācijās *ResearchGate*). Bet dīvaini, ka šie cilvēki nav mācējuši pie šīm idejām noturēties, nenokļūstot mistifikācijās. Mans jaunievedums varētu būt visu citu ideju atmešana, pasludinot tās par mistiskām. Bet arī tā nebūs taisnība – sk. beigās.

Problēma - vēlreiz

Kā mums būtu jāveido patiesības jēdziens MBMC ietvaros?

MBMC cilvēku izziņas procesā redz tikai modeļus un modeļbūves līdzekļus.

Kā atpazīt patiesību, ja mums ir tikai modeļi, modeļbūves līdzekļi un – protams – to attīstības vēsture?

*Where is the truth in the cloud of models –
with so many of them already
gone with the wind?*

Meklējot atbildi, mēs nedrīkstam sākt ar jautājumu:

Vai mūsu modeļi atbilst realitātei?

Jo **realitāte ir viens no konstruktiem** (hipotēzēm), ko mēs izmantojam modeļu būvēšanā.

Patiesības = modeļbūves invarianti

Ja kāda ideja, paņēmieni utml. izrādās mums reāli noderīgi, ja tie reāli “strādā” utml.

tad mēs varam turpināt to izmantot,

un varam pat mēģināt pielietot to arī citās situācijās. Tādā veidā dažas no mūsu idejām, paņēmieniem utml. (t.i. modeļbūves

līdzekļi vai veseli modeļi) kļūst par vairāk vai mazāk noturīgiem (*persistent*)

zināšanu evolūcijas invariantiem.

Tieši šī daudzkārtējā izmantojamība (*re-usability*) spiež mūs
noticēt, ka dažas mūsu idejas, paņēmieni utml. ir “patiesas”,

**spiež noticēt, ka “pasaule tiešām ir tāda”,
kādu mēs to modelējam.**

MBMC ietvaros tātd mēs definējam patiesību kā

**modeļu un modeļbūves līdzekļu sekmīgas attīstības
vairāk vai mazāk noturīgus invariantus.**

Kas ir paties, tas nākotnē nebūs jāmaina (vismaz kādu laiku vai
vismaz daļai no mums). Nekas mistiski svētāks patiesība nevar
būt.

Kāpēc sanāca tik triviāli?

Tāpēc, ka jau pašā sākumā mēs nolēmām ignorēt visu, kas nav modelis vai
modeļbūves līdzeklis. Ja nekā cita mums nav, tad patiesība var būt tikai
modeļbūves invariants.

1.secinājums: kas ir realitāte

Visfundamentālākais no sekmīgajiem modeļbūves līdzekļiem,
liekas, ir “reālistiskā” atziņa, ka

**mana sajūtu pasauli rada
neatkarīgi pastāvoša ārēja pasaule,
kuru apdzīvo tādi pat cilvēki kā es.**

Hipotēze par citplanētiešu datorsimulāciju nav tik sekmīga. Kaut arī ir vērts
papētīt, vai nevaram konstatēt simulācijas pazīmes Visuma uzbūvē? Daži to jau ir
pamēģinājuši – sk. https://en.wikipedia.org/wiki/Simulation_hypothesis

Šo atziņu nevar “pierādīt” nekādā absolūtā nozīmē (“ka citādi
nevar būt”, lai cik stipri to negribētos). Ja mēģināsiet to izdarīt
vēlreiz (pēc 2500 gadu ilgām neveiksmēm...), tas pilnīgi noteikti
neizdosies un tad apmierinājumu varēsiet gūt – kā visi pirms
Jums – tikai vienā ceļā – **mistifikācijas ceļā.**

Bet atteikšanās no mistifikācijas netraucē mums turpināt izmantot šo realitātes atziņu modeļu būvēšanā.

2.secinājums: ko nozīmē “atomi eksistē”

“Cik patiesa” ir atomu ideja? Vai atomi “tiešām eksistē”? Vai Demokrijs, Daltons, Tomsons, Bors un mūsdienu fiziķi modelēja un turpina modelēt tos pašus atomus? Manuprāt, produktīvāk būs jautāt:

Vai fiziķi turpinās izmantot atomus savu modeļu būvēšanai?

Viņi turpinās izmantot – un tā arī ir **demistificētā** jēga teicienam “atomi tiešām eksistē”.

[Ričards Feinmans uzskatīja atomu ideju par vissvarīgāko zinātnisko ideju, kas cilvēcei ejot bojā kodolkarā, būtu jānodod iespējamajiem pēctečiem.]

Kontrol-jautājums: vai kvarki tiešām eksistē, vai arī tas ir tikai fiziķu izdomājums? Kā skanēs demistificēta atbilde?

Šeit propagandēto filozofisko pozīciju es saucu:

Reālisms bez mistikas *(Demystified Realism)*

Tas ir reālisms, kas balstās uz minimāliem metafiziskiem pieņēmumiem.

Labs termins būtu arī **robotu reālisms**, bet tas jau ir aizņemts (robotisti tā sauc tendenci veidot cilvēkiem arvien līdzīgākus robotus).

Ja Jūs pieņemsiet reālismu bez mistikas,

Jums nevajadzēs mainīt savus ticējumus.

Jūs tikai nedrīkstēsiet mēģināt šo savu ticējumu patiesumu pierādīt kaut kādā absolūta nozīmē (“ka citādi nevar būt”). Ja mēģināsiet to darīt, tas neizdosies un tad apmierinājumu varēsiet gūt tikai **mistifikācijas** ceļā. [Paldies Paulim Ķikustam par īstajā brīdī uzdoto pareizo jautājumu.]

Vai mani secinājums nav triviāli?

Ja tā domājat – tāpat esat gatavi tos bez ierunām akceptēt?

Jau pašā sākumā mēs nolēmām ignorēt visu, kas nav modelis vai modeļbūves līdzeklis. Ja nekā cita mums nav, tad patiesība tiešām var būt tikai modeļbūves invariants. Tiešām triviāli!

Citiem vārdiem:

Patiesas ir tās zināšanas, kas nākotnē nebūs jāmaina. Viss!

Oponenti gribēs uzzināt precīzāk, ko tas nozīmē?

Ka man nebūs jāmaina?

Ka mūsu grupai nebūs jāmaina?

Ka mūsu nozares speciālistiem nebūs jāmaina?

Ka visai cilvēcei nebūs jāmaina?

Un cik ilgi kaut kam ir jāpaliek nemainīgam, lai to varētu atzīt par patiesu?

Laikam taču dažas mūsu patiesības noturēsies tikai kādu laiku, bet dažas – tiks atzītas tikai ierobežotās cilvēku grupās. Kuras no tām (ja tādas vispār ir) turēsies mūžīgi?

**Vai tiešām mums vajag to zināt
jau iepriekš un absolūti droši?**

Vai mans secinājums ir kas jauns?

Skatoties vēsturē, es atrodu tikai vienu filozofu, kurš, manuprāt, jau 1877.gadā bija nonācis precīzi pie tāda reālisma bez mistikas, kādu es propagandēju. Tas ir Čārlzs Pērss. Pirms viņa, Berklijs, Kants un Jūms bija konstatējuši, ka nekādā absolūtā nozīmē mēs nevaram pierādīt, piemēram, ka mūsu sajūtu cēlonis ir neatkarīga ārējā pasaule. Bet viņi palika savā skepticismā vai arī pievienoja tam mistikas devas. Tikai Pērss saprata, ka nekāda mistika nav vajadzīga, kas viss notiek vislabākajā veidā arī bez tās.

Tāpēc es brīnos:

Kāpēc cilvēki pēc 1877.gada ir sagribējuši vēl ko citu?

Neprotam dzīvot bez mistikas?

Attēls no

[The Philosophy Pages](#)
by Garth Kemerling

1877: Čārlzs Pērss

(*Charles Sanders Peirce*)

Savos rakstos *The Fixation of Belief* (1877) un *How to Make Our Ideas Clear* (1878) Pērss parādīja, ka absolūts mūsu ticēšanu pamatojums nav ne iespējams, ne nepieciešams.

Mums ir jāpaļaujas uz ierastām ticēšanām tik ilgi, kamēr mūsu dzīves un pētniecības praksē tām nekas nerunā pretī.

Ja rodas pretrunas vai šaubas (“kairinājums”), tad mēs ķeramies pie pētīšanas un neapstājamies, kamēr nav radītas jaunas ticēšanas, kas šaubas vairs nerada. Utt.

Patiess ir tas, kas šobrīd nerada šaubas, un ko var sekmīgi izmantot dzīvē un pētniecībā.

Būtībā tas ir tas pats reālisms bez mistikas, ko es cenšos propagandēt.

Citāts no 1878 raksta: “*The opinion which is fated to be ultimately agreed to by all who investigate, is what we mean by the truth, and **the object represented in this opinion is the real.***” (mans pasvītrojums)

Ļoti labs izklāsts:

Jeffrey A. Barrett. *Toward a Pragmatic Account of Scientific Knowledge*, 2001